

nápisů, štítků a značek umístěných na předmětech umožňují získat navazujícím studiem i ty informace, které mohly být v důsledku plynutí času na první pohled ztraceny, pozapomenuty či znejasněny. Stejně důležitý jako dokumentace sama je i způsob uložení získaných informací, který umožní, aby se s nimi dalo dále pracovat. Ne příliš šťastná je skutečnost, že systém pro správu mobiliárních fondů CastIS umožňuje pouze evidenci stávajících inventárních čísel mobiliárních fondů a inventárních čísel, pod kterými byl mobiliář veden v tzv. černých knihách. Chybí prostor pro inventární čísla, která mobiliární fondy obdržely při svém převzetí Národní kulturní komisí nebo Národním pozemkovým fondem. Stejně platí i pro starší evidenční čísla, k nimž patří v tomto příspěvku opakovaně uváděná čísla s počátečními velkými písmeny C, B a D. Stávající systém CastIS umožňuje řazení jednotlivých karet základní evidence mobiliárních fondů pouze dle stávajících evidenčních čísel. Nelze je seřadit dle inventárních čísel tzv. černých knih a tím rekonstruovat jejich podobu dle současného stavu dochování mobiliáře, i se všemi jeho úbytky, a už vůbec je nelze řadit podle starších evidenčních čísel, i když právě tímto způsobem by bylo možné rekonstruovat dnes již zcela znejasněné dřívější vazby předmětů a tak přispět k jejich bližší identifikaci. Základem je však důsledně vedená dokumentace.³⁷ Právě díky ní se podařilo ve svozu *Hořovice – FNO, Půjčovní ulice* identifikovat soubor devíti obrazů značených na rubech papírovými štítky s čísly 107–108 a 110–116, která představují části jedné souvislé číselné řady. Přes ně bylo umístěno kruhové razítko s opisem „Ing. Dr. techn. A. Píffl, obvodní pověřenec MŠO pro zajištění památkového inventáře“. Obrazy se díky těmto číslům a jejich popisům podařilo identifikovat v dokumentu s názvem *Seznam obrazů z inventáře, který po prohlédnutí Národní kulturní komisí odsunuje se z dočasného skladu „Píffl“ v Ústí n. L. ul. Arnošta Dvořáka 22 do skladu Správy národního majetku při MV v Ústí nad L.* ze dne 2. srpna 1947.³⁸ Je tedy jisté, že se jedná o obrazy zachráněné Alfrédem Pífflem. Tři z obrazů byly opatřeny značkou KW, díky níž je bylo možné identifikovat jako bývalý majetek ústeckého textilního magnáta Karla Wolfruma. Čtyři z obrazů měly na sobě značku PA, díky které byly identifikovány jako součást tzv. souboru Palán, tedy souboru obrazů a předmětů, které dr. Palán z vlastní iniciativy shromáždil z majetku po akademickém malíři Janu Adolfo Brandejsovi (1818–1872). Umělcův potomek bydlel ve vile na Bukově (Ústí nad Labem) a pozůstalost uložil v podkrovní komoře dnes již zbořeně ústecké Schaffnerovy vily.³⁹

Z téhož svozu (*Hořovice – FNO, Půjčovní ulice*) pochází i soubor deseti obrazů, které spojuje jednotné značení na rubech, a to modrými inventárními čísly začínajícími písmenem C a křídou napsaným slo-

vem „Schicht“. Součástí souboru jsou mimo jiné i dvě krajiny ústeckého malíře Ernsta Gustava Doe-rella (1832–1877), zachycující hrady Střekov a Kamýk v zimě. Původ tohoto souboru není známý. Nápis křídou by naznačoval jistou vazbu na rodinu ústecké továrnické rodiny Schichtů, avšak potvrzení, nebo vyvrácení tohoto předpokladu bude vyžadovat další provenienční výzkum.⁴⁰

Milan JANČO

■ Poznámky

36 Pracovníci oddělení evidence movitých památek NPÚ, ÚOP středních Čech pracují takřka výhradně s již pořízenou fotodokumentací, aniž by měli přístup k originálním mobiliárním fondům středočeských hradů a zámků ve správě NPÚ a k dalším mobiliárním fondům Středočeského kraje prohlášeným za kulturní památku. Od kvality této dokumentace, která je mnohdy, právě s ohledem na detaily, tedy signatury, značky, razítka a nápisy, žalostná, se odvíjí i kvalita výsledků jejich práce.

37 Jsou to třeba anonymní portréty, které původně vytvářely uzavřené celky podchycené ještě v prvních evidenčních, kdy byly jako „spolu související“ umístěny „pod jedno inventární číslo“ (například manželé a děti, sourozenci atd.). V stávající základní evidenci mobiliárních fondů vedené v CastIS stojí zcela samostatně, bez vazeb na sebe.

38 Jůrková (pozn. 6), příloha VII, Seznam zkonfiskovaných obrazů.

39 Jůrková (pozn. 6), příloha V. Seznam zkonfiskovaného majetku předaného na zámek Hrubý Rohozec. Na podzim roku 2014 byl během inventury mobiliárních fondů SZ Hořovice „objeven“ doposud neevidovaný soubor několika akvarelových maleb a maleb temperou na papíře značených na rubu razítky Alfreda Píffla. Lze předpokládat, že i tyto obrazy mohly být součástí sběrný „Píffl“ v Ústí nad Labem, ul. Arnošta Dvořáka 22, ze které mohly být převezeny do sběrný Správy národního majetku při MNV v Ústí nad Labem, aby své konečné uložení našly ve svozích zámku Hořovice. I v tomto případě je nyní důležité nalezené obrazy řádně zdokumentovat a popsat. Nelze vyloučit, že by mohly být evidovány tzv. černou knihou zámku Hořovice a z důvodu své nízké umělecké hodnoty byly z ní a z evidence vyřazeny ještě před zahájením základní evidence mobiliárních fondů v roce 1976. V roce 2014 „nalezené“ obrazy byly i díky nově zjištěným souvislostem na sklonku roku 2017 uvedeny do systému pro správu mobiliárních fondů CastIS.

40 Autor příspěvku děkuje za pomoc, konzultace a poskytnutí podkladů týkajících se činnosti Alfréda Píffla na Ústecku Mgr. Martě Pavlíkové (NPÚ, ÚOP Ústí nad Labem). Za poskytnutí literatury nedostupné v knihovně NPÚ, ÚOP středních Čech děkuje PhDr. Zdeňce Prokopové, NPÚ, ÚOP České Budějovice. Za pomoc s dohledáním restaurátorské zprávy k obrazu „Kohoutí útok“ děkují paní Olze Geislerové z oddělení dokumentačních fondů a knihovny NPÚ, ÚOP středních Čech.

Zvony v Kostelci u Jihlavy, Volfířově a Domašově

– zdařilé anonymní práce velkomeziříčských renesančních dílen

Nejvýznamnějším moravským centrem kovoliteckých prací a zvonařství v období od poslední čtvrtiny 15. století do třetí čtvrtiny 16. století bylo Velké Meziříčí.¹ Velký počet místních dílen, vzniklých v konjunktře kovozpracujících řemesel, byl srovnatelný s četností dílen v Praze. Velkomeziříčští výrobci zvonů by měli tvořit těžiště výzkumu dějin českého a moravského zvonařství ve vymezeném časovém úseku. Nebyla jim totiž věnována zdaleka taková pozornost jako dílnám pražským (Bartoloměj, Brikcí, Tomáš Jaroš). To je dáno i tím, že velká část velkomeziříčské produkce byla anonymní a dosud zůstává autorsky nepřirazená,² ostatně jako též v případě jiných jejich zvonařských současníků (Štěpán a Jiří z Českých Budějovic, saský rod Hillgerů dodávající do severních a severozápadních Čech). Do hry kromě toho vstupuje konkurence několika dílen působících ve Velkém Meziříčí současně, ale také jejich poměrně úzká spolupráce, která někdy najde svůj výraz v nápise na zvonu, někdy zůstane ukryta v archivních prame-
nech. Podobnost výtvarného zpracování zvonů pak znemožňuje anonymní zvony jednoduše autorsky přiřadit. Na druhou stranu bližšímu určení těchto zvonů napomáhá datování, které je v nápisích zpravidla důsledně uváděno. Zaměříme se na renesanční zvony z druhé třetiny 16. století a ukážeme si na třech příkladech vybraných z různých regionů – Jihlavska (Kostelec, 1548), Jindřichohradecka (Volfířov, 1549) a brněnského okolí (Domašov, 1546) –, jak tato vytčená skupina anonymních zvonů může vypadat. Všechny tři zvony vznikly ve 40. letech 16. století, všechny podchytila památková péče a jsou zapsány v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky (ÚSKP ČR), avšak bez uvedení autorství.³

■ Poznámky

1 Článek byl zpracován v rámci výzkumu, který je součástí projektu Kampanologické památky Vysočiny, reg. č. DG 18P020VV056, podpořeného z programu NAKI II Ministerstva kultury ČR. Děkuji Radovanu Chmelovi z Oddělení evidence movitých památek GnR NPÚ v Praze za pomoc při dohledávání evidenčních karet zvonů.

2 Zásadní vklad ke studiu velkomeziříčských dílen podal vlastivědný badatel a fotograf A. Dvořák v článku: Antonín Dvořák, Velké Meziříčí – významné středisko konvářského řemesla v 16. století, *Západní Morava – vlastivědný sborník* 11, 2007, s. 29–65. Ve zvláštní tabulce vyčlenil zatím sedm anonymních zvonů velkomeziříčského původu, „bez udání mistra konváře“; ve skutečnosti jich bude o dost více a může to být vcelku velký podíl celkové produkce dílen.

3 Zvon z Kostelce zapsán 6. 12. 1978, zvon z Volfířova 31. 12. 1972, zvon z Domašova 7. 11. 1977.

1

2

Obr. 1. Kostelec u Jihlavy, kostel sv. Kunhuty. Zvon z roku 1548 v celkovém pohledu. Foto: Jan Kopřiva, 2019.

Obr. 2. Kostelec u Jihlavy, kostel sv. Kunhuty. Detail římského datování a začátku nápisu na zvonu. Čepce je jen nepatrně vyklenut, linky ohraničující nápis jsou umístěny na horní hraně přechodu čepce v plášť zvonu. Foto: Jan Kopřiva, 2019.

První zvon, z roku 1548, je zavěšen na věži kostela sv. Kunhuty v Kostelci u Jihlavy. Jeho průměr je 61,7 cm a hmotnost přibližně 160 kg. Hlavní tón je f2. Má šestiúhelníkorunu. Ucha mají zhruba čtvercový průřez, každé z nich je vpředu zdobeno svislým středním osovým prutem, po jehož stranách je po dvojici úzkých, hrotitých dvojlinek. Nápis pod horním okrajem zvonu je v jednom řádku, uzavřeném ve dvojicích silně plastických linek, přičemž horní linka je přesně na přechodu čepce ve stěnu zvonu. Slova v nápisu jsou oddělována liliemi (*). Latinský nápis zní:⁴

ANNO * DOMINY * MDXLVIII * VERBVM * DOMINI * MANET * IN * ETERNVM *

Písmem nápisu je raně humanistická kapitála s některými charakteristickými prvky: písmeno D má svislý dřík přerušovaný a vyhnutý dovnitř, písmeno I má dřík po stranách mírně probraný a vprostřed je nodus, písmeno N je zrcadlově převrácené (retrográdní), písmeno A má horní břevno dotahované na levou stranu, písmeno E je dvouobloučkové (epsilonové) v podobě zrcadlově obrácené trojky, písmeno X má zvláště dřiky, písmeno Y má dřík dole vyhnutý do obloučku. V nápisu je zvon datován rokem 1548.⁵ Datace velkomeziříčských zvonů řím-

skými nebo arabskými číslicemi bývá nedílnou součástí nápisového formuláře, ať už je text proveden v latině, nebo v češtině. Věvec je oddělen obíhající silnou linkou. Na dolním okraji zvonu je málo znatelný odstup (nížká hladká obruba). Celý dolní okraj je olámaný, což svědčí o nešetrném zacházení se zvonom při jeho svěšovávání a dalším transportu, zřejmě během rekvizic.

Po hudební stránce můžeme zvon charakterizovat jako zdařilý výrobek splňující i dnešní standardy. Má jednoznačný nárazový tón, dobrou rezonanci a disponuje všemi potřebnými alikvotními intervaly. Zvon nemá žádnou výraznou vadu nebo zvláštnost, která by byla charakteristická pro jednu dílnu. Spíše naopak: kvalitní zvukový obraz s nevýznamnými odchylkami svědčí o dobrém zvládnutí řemesla a nemluví proti přiřazení zvonu k okruhu velkomeziříčského zvonařství, které bylo na vysoké úrovni. Co se týče konstrukce zvonu, jde o vyspělý gotický trojzvučný žebro (používané až do dnešní doby) a zvon je čistě oktavového typu. Oktávový typ zvonu, tedy dodržení pravidla, že spodní tón má být ve stavbě alikvotních tónů v odstupu oktávy od nárazového tónu, a použití nápadně těžkého žebra (a tedy i celková výrazně vyšší hmotnost zvonu) jsou charakteristickými znaky renesanční zvonařské produkce z Velkého Meziříčí. Takto konstruován je i zvon kostelecký. Těžká žebra si sice spojujeme spíše se středověkými zvony a s jinými dílnami (v první třetině 16. století Tomáš z Litoměřic, po polovině 16. století pouze Tomáš Jaroš), ale i zde, v Kostelci, vidíme, že na kovu se ve Velkém Meziříčí nešetřilo. To se kladně projevovalo ve zvukových vlastnostech zvonů a byl to následně

i hlavní důvod rozkvětu velkomeziříčského kovoliteckého řemesla a oblíbenosti a věhlasu mezi objednateli. Jak o tom svědčí dodnes dochovaná díla, tamní zvony dobře zněly a měly krásný a lahodný zvuk.

Spekulovat, která konkrétní velkomeziříčská dílna kostelecký zvon ulila, by však bylo zatím předčasné. Máme málo srovnávacího materiálu. Jisté je, že to byl jeden ze tří nejproduktivnějších velkomeziříčských zvonařských mistrů: konvář Matěj (doložený dílem 1520–1553), jeho syn Adam (doložený 1535–1583), nebo konvář Jakub (doložený 1540–1555).

Poté, co byla roku 1942 rekvírována dvojice zvonů g1 a a2, ulitých roku 1925 Richardem Heroldem v Chomutově, zůstává starý zvon f2 jediným zvonom kostela v Kostelci.

Zvláštní pozornost a malý exkurs si zasluží latinské reformační heslo použité v nápisu tohoto zvonu („*Verbum Domini manet in aeternum*“), které se objevuje i ve zkratkové podobě VDMIA nebo VDMIE a používá se samozřejmě i v německé jazykové verzi (Das Wort des Herrn bleibt in Ewigkeit, zkratkou DWGBIE). Tato formule se v první čtvrtině 16. stole-

■ Poznámky

4 V překladu: „*Léta Páně 1548. Slovo Páně zůstává na věky.*“

5 B. Samek zvon mylně datuje rokem 1546: Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska. 2. svazek. J–N*, Praha 1999, s. 176–177. Tento omyl přebírá i L. Mičák: *Leoš Mičák, Zvony na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 2014, s. 132, 259. V ÚSKP ČR je zvon datován správně.

tí rychle rozšířila v Německu a poté i v českých zemích.⁶

Původem jde o biblický citát, který nalezneme na několika místech jak ve Starém zákoně (Iz 40,8), tak v Novém zákoně (Lk 21,33; 1 P 1,25). Saský kurfiřt Fridrich III. zvaný Moudrý (1463–1525) si tento citát v latinské podobě vybral jako osobní heslo a nechal ho umístit do popisu reversu pamětní mince, kterou dal ve dvou provedeních razit roku 1522. Na aversu byl kurfiřtův portrét, provedený podle obrazu jeho dvorního malíře Lucase Cranacha staršího. Myšlenka propojit tímto způsobem náboženskou a politickou proklamaci pocházela od kurfiřtova dvorního kaplana Georga Spalatina. Heslo mělo přímou souvislost s jednou ze čtyř principiálních reformačních tezí formulovaných Martinem Lutherem (1483–1546) – *Sola Scriptura*, tj. jedině prostřednictvím bible – a mělo sloužit k jeho otevřené podpoře. Během několika let se rychle rozšířilo do obecného povědomí a stalo se symbolickým heslem celé luterské reformace. Fridrich III. si už také v roce 1522 toto heslo v podobě zkratky dal viditelným způsobem vyšít na svůj slavnostní oděv, v němž vystupoval na říšském sněmu v Norimberku. O tři roky později již bylo heslo vidět a hlavně slyšet během bojů německé selské války. Roku 1531 si heslo osvojil též Šmalkaldský spolek otevřeně vystupující proti císaři Karlu V. a katolické církvi. Roku 1534 se heslo v německé podobě (*Gottes Wort bleibt ewig*) objevilo v záhlaví titulního listu Lutheraova překladu Bible, vytištěného právě se svolením Fridricha III. Roku 1536 oblékli na říšském sněmu ve Špýru plášť s tímto heslem další protestantští šlechtici, mezi nimi i velký podporovatel reformace Filip I. Hesenský zvaný Velkomyslný. Vzhledem k tomu, že k propagaci reformace a reformačního motta byla využita nejen dobová publicistika (letáky) a knihtisk, ale také nápisy jako módní doplňky, nepřekvapí nás, že si motto rychle našlo cestu i do sousedních zemí včetně Českého království.

V Německu se reformační heslo dochovalo (kromě tištěných památek) ve formě nápisu nejčastěji na zvonech, ale také na kostelním inventáři (např. kazatelnách) nebo jako nápis na měštanských domech či jako součást interiéru. To je v našich zemích spíše výjimkou. Přesto jeden takový doklad – již z roku 1539 – nalezneme právě v blízkosti Kostelce, a to přímo v Jihlavě. Ta byla královským horním městem s převážně německojazyčným obyvatelstvem a udržovala blízké kontakty nejen s Wittenbergem, ale i s jinými saskými městy, v nichž se v první polovině 16. století intenzivně šířilo luterské reformační hnutí. Není tedy divu, že reformační formulí *Verbum Domini manet in aeternum* nalezneme jako opis dvojice barevných vitrajových terčů s jihlavským znakem, zasazených do dvou z oken ve velké gotické síni jihlavské radnice, která byla od roku 1535 rekon-

3

struována po ničivém požáru. V jedné kruhové vitrajové výplni je ve středu znak Jihlavy a v popisu pak nahoře v začátku královská koruna a text ve frakturním písmu: „*Insignia . c(i)vitatis . iglavie . Verbvm . domini . manet . in . eternvm . 1539.*“ Druhý terč má stejný nápis v němčině: „*Der . stat . iglav . wappen . das . wort . gottes . bleibt . Ewiglich . 1539.*“ O životnosti hesla svědčí i to, že když Jihlava roku 2018 vydala dvě pamětní medaile k propagaci města, na jedné byla zobrazena právě vitraj s reformačním heslem.

Na českých a moravských zvonech se tato formule objevuje od 30. let 16. století až do počátku 17. století a zvonařské výrobky jsou tak dodnes svědky a zprostředkovateli luterské reformační tradice.

Druhým příkladem zkoumaných anonymních prací

■ Poznámky

⁶ Základním studijním materiálem o tomto reformačním heslu je stať anglického germanisty F. J. Stoppa (1911–1979). Frederick John Stopp, *Verbum Domini manet in aeternum. The dissemination of a reformation slogan 1522–1904*, in: Siegbert Salomon Praver (ed.), *Essays in german language, culture, and society*, London 1969, s. 123–135. Zajímavá je i interpretace archeologického nálezu – odznaku s reformačním heslem –, kterou publikoval historik muzea v Münsteru B. Thier. Bernd Thier, *Nur ein Gesinnungsabzeichen der frühen Protestanten aus dem 16. Jahrhundert? Zu den verschiedenen Interpretationsebenen eines ungewöhnlichen Fundobjekts aus Hamm in Westfalen*, in: Joachim Müller (ed.), *Archäologie des Glaubens. Umbrüche und Konflikte*, Paderborn 2018, s. 103–114.

4

Obr. 3. Volfířov, kostel sv. Petra a Pavla. Detail nápisu na zvonu. Zvláště na výsledné podobě dělicích lilit je vidět hrubší modelace a méně čisté liti celé nápisové pásky. Foto: Jan Kopřiva, 2014.

Obr. 4. Volfířov, kostel sv. Petra a Pavla. Zvon z roku 1549 v celkovém pohledu. Dolní průměr zvonu je výrazně větší než jeho výška. Foto: Jan Kopřiva, 2014.

5

6

je nejmenší zvon na věži kostela sv. Petra a Pavla ve Volfířově.⁷ Zvon pochází z roku 1549, jeho průměr je 48,3 cm a hmotnost přibližně 85 kg. Hlavní tón je b2. Šest uch koruny je vpředu ozdobeno trojpramenným, dolů otevřeným pletencem uzavřeným po stranách v linkách. Pod horním okrajem pak mezi dvojicemi linek obíhá jeden řádek nápisu v češtině. Slova oddělují lilie (*):

WESEL * SE * SRDCZE * ME * ABI * SE * BALO *
PANA * BOHA * 1549

Také těchto devět slov nápisu skrývá více, než na první pohled prozrazuje. Klíč k nim se však hledá obtížněji. Spojení radosti neboli veselosti srdce na

lezeme na více místech v Bibli. Text nápisu na volfířovském zvonu je citátem druhé části 11. verše 85. žalmu. V tomto konkrétním použití můžeme nápisu rozumět tak, že hlas zvonu rozradostní naše srdce, abychom se více obrátili k Pánu Bohu. Slovo „bát se“ zde není použito ve smyslu strachu a bázně, ale ve smyslu větší úcty k Bohu a pokory před ním. Frazém „vesel se srdce mé“ však současně můžeme vnímat i jako výpověď samotného zvonu, jehož srdce se zvonením rozeznívá (personifikace zvonu je v nápisích častá – jeden z nejznámějších latinských veršů, užívaných od středověku, je „En ego campana“ / „Aj já zvon“).

Nápis je proveden raně humanistickou kapitálou. Použita je jiná sada písmen a písmena nejsou modelována ani odlita s precizností a čistotou jako na zvonu v Kostelci. Dělicími značkami jsou lilie, které nejsou provedeny v detailech, ale spíše jen v hrubých obrysech. Charakteristické je zejména písmeno I, které nemá vprostřed dířku plný nodus, ale je přerušeno a spojeno půlobloučkem, jakoby obrysem části nodu. Nad věncem zvonu obíhá linka. Kolem dolního okraje je hladká obruba.

Také tento volfířovský umíráček je z hudebního hlediska zdařilým výrobkem, jenž má dobrý zvukový obraz a další vlastnosti typické pro velkomeziříčské dílny, tj. konstrukci oktávového typu a velmi těžké žebro.

Specifický tvar písmene I využil např. velkomeziříčský konvář a zvonař Jakub v roce 1551 na zvonu pro Koněšín, který má i stejně zdobenou korunu. Přisoudit mu jen na základě této shody také autorství zvonu ve Volfířově nelze, není ale vyloučeno, že

Obr. 5. Domašov, kostel sv. Vavřince. Zvon z roku 1546 v celkovém pohledu. Dole pod nápisovou páskou obíhá rostlinný pás s květy. Výzdoba dolní části zvonu byla zaháštěna akantovou větévkou obtačející se kolem provazce, která byla umístěna na věnec. Foto: Aleš Homola, 2010.

Obr. 6. Krásná Hora, zvonice u kostela Narození sv. Jana Křtitele. Detail zvonu z roku 1545, ulitého Matějem a Jakubem z Velkého Meziříčí. Pod nápisem je umístěn segment reliéfního rostlinného pásu s květy, který je zde navíc doplněn ženskou postavou v rozvlinách, jakoby vykvétající z horního květu. Vzorem pro tuto postavu mohly být italské renesanční předlohy, totožnou figuru včetně rozvilin nalézáme na perokresbě Leonarda da Vinciho z doby kolem 1480–1482, uložené Musée Bonnat ve francouzském Bayonne. Foto: Petr Koukal, 2012.

se na něm autorsky podílel. Svědčila by pro to možná i skutečnost, že na signovaném zvonu z roku 1550 pro svatojakubský kostel v Telči užil Jakub první část onoho verše 85. žalmu (*Proved' mne, Bože, po cestě tvé, kráčetí budu v pravdě tvé*).

Třetí náš vybraný zvon se nachází ve věži svato-vavříneckého kostela v Domašově a je z roku 1546.⁸ Má průměr 95,5 cm a hmotnost přibližně 640 kg. Hlavní tón je h1. Jeho šestiúhelná koruna je na uchách vpředu zdobena trojpramenným, nahoru otevřeným pletencem uzavřeným po stranách do linek. Pod horním okrajem v jednoduchých linkách obíhá jeden řádek nápisu v češtině. Slovo „SATEMV“ je koruptní, chybí litera W. Slova jsou oddělována kroužky (°) a lilii (*):

LETA * PANIE * MCCCC * XLVI * TENTO *
ZWON ° DIELAN ° K OBCZY * DO * DOMASSOWA *
K S[W]ATEMV * WAWRZINCI *

Nápis neobsahuje kromě data žádný citát nebo formuli, ale jen podrobně rozvedený domicil. Také zde zvonař použil „velkomeziříčskou“ sadu kapitální písma s raně humanistickými tvary. Slova oddělil běžně užívanými lilii, na dvou místech místo nich vložil malý kroužek umístěný na střední linii písma.

Ke spodní lince nápisu je přiražen rostlinný pás – srdčité a esovitě zavíjené stonky s hvězdnicovitými květy s cípátým okvětím, otočenými nahoru a dolů,

■ Poznámky

7 Kromě něj je na věži ještě zvon z roku 1958 (ulitý znárodněnou dílnou Rudolfa Manouška v Brně – podnikem Kovolit) o průměru 86 cm a v sanktusníkové vížce nedatovaný zvonek z konce 19. století o průměru 26 cm.

8 Kromě něj byl na věži ještě jeden menší zvon z doby kolem poloviny 15. století (průměr 63,8 cm). Koncem roku 2006 vinou elektrického pohonu pukl a byl přenesen do prostoru kostela, kde je dnes vystaven. O rok později ho nahradily dva nové zvony ulité Josefem Tkadlecem v Halenkově.

spojované úzkými sponami. Mezi jednotlivé segmenty jsou vkládány stylizované kytice. U tohoto rostlinného pásu se krátce zastavme, neboť ho nepoužívali jen velkomeziříčští kovolítci, ale byl to oblíbený motiv mnoha renesančních zvonařských dílen působících v Čechách i na Moravě. Na zvonech velkomeziříčských výrobců se umísťuje buď jako výzdobný pás pod nápis obíhající pod horním okrajem (např. na zvonu konváře Matěje z roku 1530 pro Bukov), nebo se užívá jen jeho část, jeden segment pásu přidáný na plášť jako doprovodná ozdoba, popř. kombinovaná s jinými reliéfy – např. na zvonu konváře Matěje v Korouhvi (1532), Rohozné (1532), Moravských Budějovicích (1535) nebo na zvonu ulitém společně Matějem a Jakubem roku 1545 pro Krásnou Horu. Kde ale hledat původ tohoto reliéfu? Dochované zvony z počátku 16. století svědčí o tom, že nejdříve tento motiv začala hojně a v různých velikostech a variacích používat významná saská zvonařská dílna rodu Hillgerů ve Freibergu, která dodávala zvony kromě Saska také do Dolního Slezska a hojně do regionu severních a severozápadních Čech. Rostlinný pás Hillgerové používali nejpозději od roku 1519⁹ a býval kombinován jak s nápisy provedenými gotickým minuskulním písmem, tak už s vyspělou humanistickou kapitálou. V Čechách se objevuje – v podobě rostlinného pásu přiraženého zdola k nápisové pásce – výlučně v kombinaci s kapitálními nápisy, a to např. na zvonu Martina Hillgera nejstaršího, litém roku 1522 pro Kopisty (dnes zavěšen v Litvínově), nebo na zvonu Wolfa Hillgera z roku 1557 pro Čermnou u Libouchce. Na zvonu v Podlesicích (Martin Hillger nejstarší, 1534) vidíme tento pás v širší i užší variantě s různými květy.¹⁰

Tento výzdobný pás dále nalézáme na anonymních pracích brněnského zvonaře Šimona Haubice mladšího (např. na jeho nesignovaných zvonech z roku 1521 pro Lysou nad Labem, 1523 pro Mikulov, 1524 pro Březovou nad Svitavou) a v 60. letech 16. století ho využívá ve své anonymní produkci dílna Tomáše Jaroše (např. zvon z roku 1560 pro Pozdeň a tři zvony z roku 1564: pro Malešev – přenesený dnes do České Kamenice –, pro Třebušín – zavěšený dnes u Sv. Vojtěcha v Ústí nad Labem –, a pro Skupice) i jeho neznámý následovník (zvon z roku 1577 pro Radomyšl). V dílně jáchymovského císaře a zvonaře Hanse Wilda i jeho synů Hanse a Jiřího (pracujícího v Žitavě) byl tento květinový motiv v období cca 1580–1615 velmi oblíben. Kromě toho ho najdeme na zvonu z roku 1660 ve Stražišti u Mirovic (jenž je zřejmě prací Hanse Lecherera z hornorakouského Štýru) a naposledy ho roku 1700 na svůj zvon pro Mariánskou převzal kadaňský zvonař Jan Gau.

Věmec domašovského zvonu je oddělen silnější linkou. Po obvodu je věmec ozdoben akantovým stonkem ovíjeným kolem provazce, uzavřeným v lin-

kách. Do čistě renesančního pojetí zvonu tím autor vnesl pozdně gotický výzdobný relikt, běžný na zvonech v 15. století. Dolní okraj je zvýrazněn hladkou obrubou.

Nárazový tón h1 při průměru téměř jednoho metru svědčí o tom, že i zde autor použil neobvykle těžké žebro. Zvukový obraz není tak dokonalý jako u výše popsaných dvou zvonů, interval primy je výrazně snižován a interval spodního tónu je nápadně zúžen. Přesto je i tento zvon z hudebně akustického hlediska kvalitní. Po srovnání s výtvarným zpracováním prokazatelně signovaných zvonů z velkomeziříčské produkce se můžeme s mírnou jistotou domnívat, že domašovský zvon ulil konvář Matěj, možná ve spolupráci se synem Adamem nebo jiným velkomeziříčským kovolitecem. Drobným detailem svědčícím pro Adama by mohl být výše popsaný kroužek sloužící jako dělicí znaménko v nápisu (použil ho též např. na svém zvonu z roku 1557 pro Sádce).

Anonymních prací, které bychom mohli s velkou pravděpodobností přiřadit velkomeziříčským dílnám, je samozřejmě mnohem více než jen tři výše uvedené příklady. Hledat bychom museli především na území dnešních okresů Jindřichův Hradec, Jihlava, Žďár nad Sázavou, Svitavy a Třebíč. Soustředěnější pohled si zároveň zaslouží i dílna konváře a zvonaře Jana (doloženého dílem v letech 1482–1501), který byl zakladatelem velkomeziříčské kovolitecké tradice, stejně jako o generaci mladšího stejnojmenného mistra Jana, činného v první čtvrtině 16. století. Pak budeme moci konkrétním dílnám přiřadit (nebo naopak u některých autorství vyloučit) také zajímavé anonymní pozdně gotické zvony, které se do dnešní doby svým příjemným a zvukným hlasem ozývají z věží mnoha kostelů, např. ve Vyskytné nad Jihlavou (1473), Batelově (1483), Cizkrajově (1503) nebo Horních Bojanovicích (1504). Snad se nám prostřednictvím tří popsaných zvonů v krátkosti podařilo ukázat, že i zdánlivě opomenuté a neznámé památky skrývají zajímavé souvislosti a přispívají k poznání regionálních i obecných dějin.

Radek LUNGA

■ Poznámky

9 Srov. zvon lité roku 1519 Martinem Hillgerem nejstarším pro dolnoslezský Krzyków (okres Namysłów). Zvon byl v 2. světové válce (1942) zrekvírován a odvezen do Německa, nebyl však roztaven, ale nebyl ani vrácen. Dnes se nalézá ve věži evangelického zámeckého kostela sv. Jakuba (St. Jacobi-Schloßkirche) v dolnosaském městě Osterode am Harz.

10 Užší variantu rostlinného pásu a jeho segmentů použil také neznámý autor k výzdobě spodní části cínové křtitelnice pro kostel sv. Martina v Robčicích. Křtitelnice byla bohužel někdy před rokem 1994 ukradena.

K dvěma letošním výročním brněnských architektů: Bohuslav Fuchs a Kamil Fuchs

Otec a syn

K letošním výročím z oblasti architektury přispívám dvěma významnými daty. Především je to 125. výročí narození **Bohuslava Fuchse** (24. 3. 1895 Všechnovice – 18. 9. 1972 Brno), výjimečného tvůrce a zakladatele funkcionalistické architektury u nás, a současně také nedožitě 90. narozeniny jeho syna **Kamila Fuchse** (4. 12. 1930 Brno – 13. 8. 1995 Brno), významného a zasloužilého architekta zejména památkových rekonstrukcí ve 20. století. Oba, každý ve své tvůrčí amplitudě, vytvořili či zachránili hodnoty, na něž může být česká architektura hrdá. Zvláště pak město Brno, obohacené o své unikátní vizuální symboly.

Zakladatelský tvůrce nových hodnot – Bohuslav Fuchs

Dnes, při daném odstupu let, zvláště vyniká historicky prvotní a průkopnická role Bohuslava Fuchse při nástupu nového univerzálního slohu – bauhausovského funkcionalismu u nás. Jeho realizace již brzy po 1. světové válce udivovaly a stávaly se vzorem. Architekti se přidávali, někteří váhavě, jiní s uvědomělostí a s tvůrčím přístupem. Z Brna se tak stávala v první polovině 20. století jakási mekka i inspirativní učebnice nového světového slohu. Udivující a nepřekonatelně zůstává množství Fuchsových realizací. Je to řada objevných, vesměs až výlučných originálů – solitérů, mnohých dnes již pod státní památkovou ochranou. Více než 150 děl pregnančně dokumentuje jeho tvůrčí esprit a funkcionalistickou bauhausovskou doktrínu.

Připomeňme si z nich část, zakotvenou v trvalém obecném povědomí.

Především v brněnské linii je to Zemanova kavárna, pavilon Brno na brněnském výstavišti, hotel Avion, Masarykův studentský domov, Městské lázně Zábřehovice, nádražní pošta, Studentský domov Elišky Machové, Zemské vojenské velitelství nebo správní budova firmy Alpa. K nim se řadí významné objekty, jejichž byl Bohuslav Fuchs spoluautorem, jako obřadní síň na Ústředním hřbitově, Moravská banka, Škola pro ženská povolání. Poselství nového slohu, šířené jeho osobitým výrazem také u staveb mimobrněnských, vynikalo funkčností a kontrastem. Vzpomeňme například sérii bankovních domů (spořitelny) v Uherském Hradišti, Třebíči, Tišnově a Holešově. Ke tvůrčím vrcholům pak patří i jeho slovenské realizace – termální koupaliště Zelená žába v Trenčianských Teplicích a zotavovna Morava v Tatranské Lomnici.